

СОЦІАЛЬНЕ СТРУКТУРУВАННЯ ТА ПРОЦЕСИ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД

Кучуран А. М.

аспірант кафедри політології та державного управління,

Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича

В даній статті автор досліджує соціальну структуру суспільства та її вплив на формування політичної влади на визначеному просторі. Виявлено, що основними елементами, які впливають на структурування політичної влади на регіональному та місцевому рівнях є етнолінгвістичний, конфесійний та професійний склад населення, тип переважаючої ідентичності, місце проживання за віссю «центр-периферія».

В данной статье автор исследует социальную структуру общества и ее влияние на формирование политической власти на определенном пространстве. Выявлено, что основными элементами, которые влияют на структурирование политической власти на региональном и местном уровнях является этнолингвистический, конфессиональный и профессиональный состав населения, тип преобладающей идентичности, место проживания по оси «центр-периферия».

In this article the author examines the social structure of society and its influence on the formation of political power on a certain space. Revealed that the main elements that affect the structuring of political power at regional and local levels is ethno-linguistic, confessional and professional composition of the population, the type of dominant identity, residence axle «center-periphery».

Ключові слова: електоральний простір, регіональна ідентичність, вісь «центр-периферія», політичний простір, етнолінгвістична структура населення.

Дослідження проблематики географії електоральної підтримки в розрізі спочатку регіонів, а далі і окремих локальностей є важливим для розуміння процесів структурування влади на місцевому рівні. Результати таких досліджень дадуть змогу побачити на якій соціальній основі будується влада на місцях, чому існує схожість і різниця між одними та іншими регіонами.

«Політична палітра парламентських партій рельєфно відбиває існуючі в суспільстві регіональні клівіджі, пов'язані із національним складом регіонів, їх геополітичним сусідством, відповідним менталітетом населення цих регіонів, у якому відбулися також суспільно-політичні деформації попереднього комуністичного режиму».¹ Ми поділяємо дану думку, що соціальна структура суспільства, що відображається в таких параметрах як національно-етнічний склад, вікові та професійні характеристики, мова спілкування, конфесійна приналежність та інші є визначальними в процесі конструювання політичної влади окремо взятого регіону та місцевості.

Виокремлюють два виміри електорального простору – соціокультурний та просторовий. Соціокультурний рівень має більший вплив на електоральні вподобання, оскільки соціальні та етнічні групи голосують екстериторіально, тобто прихильники тієї чи іншої політичної партії, особливо з яскраво вираженою ідеологічною позицією, будуть її підтримувати незалежно від місця свого проживання. Чому ми тут даємо поправку стосовно ідеології – оскільки у випадку масових універсальних партій, які прагнуть залучити якомога більшу кількість прихильників різних соціальних груп, саме активність партії на рівні осередків може зіграти ключову роль у електоральній підтримці громадян. В цьому разі якраз можливий більший вплив саме просторового виміру. Частка тієї чи іншої соціальної або етнічної групи буде визначальною в результатах голосування всієї території, що в підсумку буде давати розбіжності в розрізі регіонів.

Проте просторовий фактор також впливає на формування владної групи, особливо у випадку наявних потужних регіональних ідентичностей. Ця ідентичність може бути додатковою до національної, соціальної, етнічної, але особливо цікаві випадки коли вона перекриває їх. Тобто коли відбувається консолідація груп на окремій території на основі сильної регіональної ідентичності. Тоді можна вести мову про регіональне голосування що пов'язане в першу чергу з регіональними інтересами.

¹ Гудзь В. Історіографія регіональних клівіджів в сучасній Україні / В. Гудзь. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SND_2013/Politologia/10_127833.doc.htm

Наприклад, дослідниця Л. Угрин доводить, що на сході і півдні України переважають місцева та регіональна ідентичність, над загальнонаціональною і державницькою.¹ Інший український дослідник В. Троян наводить думку, що Україні існують дві великі групи ідентичності: національно-патріотична й орієнталістична.²

Представники національно-патріотичної ідентичності роблять головний акцент на культурних аспектах і формах, а саме мові, історії, походженні, традиціях. Часто представниками цього типу ідентичності «педалюється» тема антиазійства. А на перший план виходить європейськість, як протилежність азійству. Найчастіше це знаходить вираження в антиросійській риторичі, оскільки саме Росія є, на їх думку, втіленням неєвропейської системи цінностей як політичних, так і культурних і ментальних, що несе пряму загрозу розвитку української національної ідентичності. Росія для них є «Іншим» у системі координат «Ми» – «Вони» причому саме зовнішнім «Іншим» ворогом.³

До представників орієнталістичної ідентичності входять ті, хто відкидає національний шлях розвитку і шукає інші проекти. Ними можуть бути відродження нового наднаціонального утворення на базі держав пострадянського простору, Євразійський Союз тощо. Для представників цього типу ідентичності «Іншим» ворогом (внутрішнім) є «культурна загроза». Тому відбувається актуалізація питань мови, історичної пам'яті, особливостей ментально-традиційних. Оскільки в основі відмінностей між двома типами ідентичностей лежать саме культурні складові, то вони і виходять на перший план у дискусіях і часто займають домінуючу позицію над соціальними та економічними напрямками. Прикладами цього є питання мови, зовнішньополітичної орієнтації, героїв та історичної пам'яті (питання оцінки ролі національно-визвольних рухів тощо).⁴ Особливо такий дискурс був притаманний політикуму України в період парламентських виборів 2002, 2006 та 2007 рр. та президентських виборів 2004 р. і меншою мірою 2010 р..

Наприклад, серед основних вимог В. Януковича – кандидата в президенти під час виборів 2004 р., варто згадати такі: вступ до ЄЕП, надання російській мові статусу другої державної. Ключовим питанням було збереження політичного курсу, започаткованого Л. Кучмою, та поглиблення взаємовідносин із «братньою» Росією на противагу євроінтеграційним прагненням головного опонента – В. Ющенка. Під час тієї президентської виборчої кампанії кандидат П. Симоненко використовував схожу риторичу здійснення ефективної державної політики в руслі оновленої комуністичної ідеології та в тісному союзі з «братньою» Росією. Інший кандидат від лівого ідеологічного сектору О. Мороз основним своїм гаслом зробив «Збудуємо Європу в Україні!», яке використовувалось і під час наступних парламентських кампаній 2006 та 2007 рр.. Як зазначає український дослідник А. Татарин стосовно загальної характеристики політичних гравців 2004 р.: «В. Ющенко та О. Мороз прагнули «якісного прориву на основі європейських цінностей»; В. Янукович і П. Симоненко – «еволюції в напрямі авторитаризму».⁵

В Україні сформувався своєрідний тип політичної нації. Оскільки здебільшого російськомовний південно-східний регіон є українським у полі політичної та національної ідентифікації. Водночас сьогодні в Україні немає такої форми ідентичності, яка була би рівноцінно сприйнята представниками різних регіонів, що ставить під сумнів перспективи на майбутнє для етнічного підходу.

Політичний простір, формою якого виступає й електоральний простір, уривчастий. В ньому є ділянки з відносно високою соціальною взаємодією суб'єктів, розвиненими зв'язками. Такі ділянки називають соціальними полями. Між соціальними полями відносини менш інтенсивні, аніж всередині них. Прикладом соціальних полів є держави, організації, етнічні і соціальні групи, населені пункти. Політичний простір – це силове поле, яке створюється взаємодіючими індивідами, але, разом з тим, яке володіє якостями системи, що відсутні у самих індивідах. В індивідах присутні елементи політичного простору, які засвоєні у вигляді політичних ролей та цінностей. Тобто спостерігається взаємний процес – спочатку індивіди

¹ Угрин Л. Вплив регіональних ідентичностей на політичний процес в Україні / Л. Угрин. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://westukr.itgo.com/ugryn_cpd_conf_0701.html

² Троян В. Особливості та основні тенденції сучасного українського регіоналізму / В. Троян // Наукові записки. Серія «Культурологія». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. – Вип. 9. – С. 85.

³ Троян В. Особливості та основні тенденції сучасного українського регіоналізму / В. Троян // Наукові записки. Серія «Культурологія». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. – Вип. 9. – С. 85.

⁴ Троян В. Особливості та основні тенденції сучасного українського регіоналізму / В. Троян // Наукові записки. Серія «Культурологія». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. – Вип. 9. – С. 86.

⁵ Татарин А. Вибірчі стратегії основних кандидатів під час президентської виборчої кампанії 2004 р. / А. Татарин // журнал «Віче». – №4. – 2010.

впливають на простір, формуючи його, але, як відомо, ціле не дорівнює частинам, і з'являється нова структура, яка вже нововибудовані власні якісні характеристики далі транслює на цих же індивідів.¹

Відносно електорального процесу концепт політичного простору відображає ряд його сутнісних характеристик. Одна з таких характеристик – це «позиціонування», яке є по суті «просторовим», оскільки пропонує виявлення місця політичної партії чи кандидата в ідеологічному спектрі, «відстані» до влади.

Як зазначає українська дослідниця Н. Ротар, регіональні ідентичності можуть досліджуватись з одного боку як патерн регіонального розвитку, тобто певна матриця дій, програма розвитку; а з іншого як процес трансляції регіональним елітами ідентичностей у порядок денний. Проте роль регіональних еліт у формуванні ідентичностей є все ж таки похідною від тих історичних умов, які вже існували на конкретній території. Під історичними умовами ми розуміємо політичні патерни, які визначаються як матриця кращих типів діяльності, способів організації соціуму. Н. Ротар вказує, що при зміні форм політичної організації суспільства, новий спосіб його організації й спосіб, що йому передував, будуть, швидше за все, однотипні. При цьому політичний патерн регіону містить кілька складових: 1) основні способи реакції регіонального співтовариства на виклики навколишнього середовища; 2) історичні моделі взаємодії політичного співтовариства з навколишнім середовищем; 3) спосіб взаємодії еліт і населення з навколишнім світом політичного.²

В електоральних-просторових дослідженнях пострадянських суспільств доцільним видається застосування інтегративного підходу, що дозволяє уникнути однобічності у вивченні електорального процесу й аналізувати комплекс коротко- та довгострокових факторів впливу на електоральну поведінку, насамперед соціокультурних, ідеологічних, інституційних, умов конкретної політичної ситуації та ін.³

До числа найбільш стійких соціальних структур, що впливають на електоральну поведінку, відноситься етноконфесійна структура, яка важлива для багатьох посткомуністичних країн. Наприклад, Р. Туровський зазначає, що для Росії в найбільшій мірі цей фактор впливає на голосування за «Единую Россию» – дуже висока підтримка зі сторони територій, що характеризуються низькою часткою російського населення, що свідчить, на його думку, про інтеграційні функції цієї партії; та ЛДПР – підвищена підтримка в регіонах з російським населенням.⁴

Довгострокові фактори орієнтацій виборців залишаються значимими в регіонах з переважанням патріархальної чи підданської політичної культури.⁵

Особливим для України є етнорегіональний аспект. Для розрізнення та об'єднання етнорегіонів в Україні використовується етнолінгвістичний аспект регіоналізації. Зокрема, пропонується розподіл на три групи областей із приблизно однаковою часткою українців, які вважають рідною мовою українську: «базова Україна» (14 областей, для понад 95 відсотків українців рідною є мова своєї національності); «перехідна зона» (8 областей і м. Київ, де від 75 до 95 відсотків українців також вважають рідною українську мову), та «етнопериферія»

¹ Дейнека А.И. Электоральное пространство современной России как объект политического исследования / А.И. Дейнека // Вестник Адыгейского государственного университета. Сер.: Регионоведение: философия, история, социология, юриспруденция, политология, культурология. - 2011. - Вып. 2. - С. 278-282. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/elektoralnoe-prostranstvo-sovremennoy-rossii-kak-obekt-politicheskogo-issledovaniya>

² Електоральні процеси України в регіональному вимірі: Буковина і Закарпаття: монографія / Під ред. А. Круглашова і М. Токаря; [Ред. колег.: М. Зан, М. Гуйтор, Ю. Остапеч, Н. Ротар; Відп. за вип. М. Токар]; НДІ політичної регіоналістики (Ужгород), НДІ європейської інтеграції та регіональних досліджень (Чернівці). – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2014. – С. 115-117.

³ Електоральні процеси України в регіональному вимірі: Буковина і Закарпаття: монографія / Під ред. А. Круглашова і М. Токаря; [Ред. колег.: М. Зан, М. Гуйтор, Ю. Остапеч, Н. Ротар; Відп. за вип. М. Токар]; НДІ політичної регіоналістики (Ужгород), НДІ європейської інтеграції та регіональних досліджень (Чернівці). – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2014. – С. 129.

⁴ Туровский Р. Ф. Влияние трансформации политического режима на географию голосований в России и других посткоммунистических странах // В кн.: XIII Международная научная конференция по проблемам развития экономики и общества. В 4 кн. Кн. 4. / Отв. ред.: Е. Г. Ясин. Кн. 4. М.: Издательский дом НИУ ВШЭ, 2012. С. 115-122.

⁵ Дейнека А.И. Социокультурные расколы электорального пространства России (на материалах Краснодарского края) / А.И. Дейнека. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/sotsiokulturnye-raskoly-elektoralnogo-prostranstva-rossii-na-materialah-krasnodarskogo-kraya>

(дві області й Автономна Республіка Крим, де визначають рідною мову своєї національності від 50 до 65 відсотків українців).¹

На неоднорідність політичної культури впливає й регіональний менталітет, зумовлений міжконфесійними відмінностями, особливостями віровчень та культової практики православ'я й уніатства. Так, греко-католики, що переважно сконцентровані на Заході України, за своєю догматикою тяжіють до західноєвропейського християнства, пов'язаного з римським правом і поняттям приватної власності, до влаштування вільного особистого життя. Для православного населення Сходу України характерні колективістське ставлення до життєвих проблем, прагнення надособистісної мети, милосердя, співчуття до нужденних, поблажливість до людських вад тощо. Православний більше підпорядковується дисципліні під впливом зовнішніх обставин, а греко-католик – внутрішніх. Можна говорити про більшу готовність греко-католицького Заходу країни, на відміну від православного Сходу, до лібералізації суспільства, приватизації економіки, ринкової конкуренції.²

Доволі суттєвим є вплив соціально-географічної структури суспільства. Із числа цих структур особливо важливим є розмежування «центр-периферія», яке існує практично у всіх посткомуністичних країнах, ставши результатом прискореної соціалістичної індустріалізації та урбанізації. Тут можна провести паралелі між підтримкою політичних партій в Росії та Україні. В Росії фактор «центр-периферія» впливає на підтримку «Единой России» та ЛДПР на периферіях, тоді як в більш модернізованих центрах (столицях регіонів) відбувається перевищення середніх показників голосування за ліберальні партії та «Справедливую Россию».³ Для України ситуація у розрізі «центр-периферія» є схожою в плані розрізнення голосування між містами та сільською місцевістю.

Наприклад, результати підтримки С. Тігіпка на президентських виборах 2010 р. показали перевищення середніх показників по країні у великих та розвинутих містах. Схожа картина спостерігалась у 2012 р. за результатами парламентських виборів. Так, партія «УДАР» отримала порівняно більшу кількість голосів у «центрах». Вже у 2014 р. результати підтримки «Самопоміч» показали також розбіжності у голосуванні по критерію «центр-периферія».

Стосовно останньої, то найкраще враження про те, де живе виборець «Самопоміч» дає перелік округів, у яких партія набрала понад 20% голосів виборців. Це місто Івано-Франківськ, чотири міських округи Львова і два найбільші міста Львівщини Дрогобич і Червоноград, а також всі округи Києва крім одного де здобуто 19,4% голосів. Так само менше відсотка до позначки у 20% «Самопоміч» не вистачило у Тернополі та Луцьку. У всіх областях України крім Житомирської дана партія набирала більше голосів у обласних центрах ніж на периферії. Що цікаво, ця сама закономірність для центрально-українських регіонів характеризувала результати «Свободи» на парламентських виборах 2012 р.. Відповідно припущення, що за «Самопоміч» активно голосували виборці, котрі прагнуть привести в політику «нові обличчя», і на минулих виборах бачили у цій якості «Свободу», має під собою ґрунт.⁴

В цьому випадку ми приблизились до виявлення ще однієї тенденції – це різниця у готовності до змін між представниками центру та периферії.

Український історик Я. Грицак стверджує, що всі зміни починаються з міста.⁵ Ця думка думка підтверджується певним чином і у електоральному виборі жителів міст та сільських місцевостей, оскільки перші частіше і в більшій мірі підтримують ті сили, які є новими, або принаймні позиціонують себе як нові. Жителі ж сільської місцевості здебільшого виявляють певний консерватизм і постійність у своїх електоральних вподобаннях.

Спад промислового виробництва у 1990-х рр. катастрофічно позначився на Лівобережній частині України, де зосереджені майже всі галузі промисловості, які раніше

¹ Гудзь В. Етнорегіональні клівіджі у сучасній Україні: причини появи і шляхи подолання / В. Гудзь // Українознавчий альманах. – 2013. – Вип. 13. – С. 52-60. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ukralm_2013_13_10.pdf

² Кваша О. Сучасні засади регіональної політики України в контексті регіональної політичної культури (концептуальний підхід) / О. Кваша // «Гілея: науковий вісник». – 2015. – вип. 92. – С. 324. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/gileya_2015_92_81.pdf

³ Туровский Р. Ф. Влияние трансформации политического режима на географию голосований в России и других посткоммунистических странах // В кн.: XIII Международная научная конференция по проблемам развития экономики и общества. В 4 кн. Кн. 4. / Отв. ред.: Е. Г. Ясин. Кн. 4. М. : Издательский дом НИУ ВШЭ, 2012. С. 115-122.

⁴ Хоменко С. Хто, де і за кого: географія парламентських виборів / С. Хоменко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/10/141029_electoral_geography_sx

⁵ Грицак Я., Глібовицький Є. Цінності України [Електронний ресурс] : [доповідь виголошена під час конференції TEDxKyiv (11.06.2011)] / Я. Грицак, Є. Глібовицький // YouTube. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=noIW9A8V7WE>

були складником єдиного народногосподарського комплексу СРСР. Тому виборці цих міст під час президентських виборів у 1999 р. орієнтувались на комуністів і висловлювали патерналізм у поведінці (в Росії схожа ситуація була під час виборів 1996 р.). Українська дослідниця Н. Ротар вказує, що регіони України де найвища підтримка Симоненка високоурбанізовані, з низьким рівнем активності громадян і високим рівнем протестного голосування.¹ Для порівняння у РФ під час виборів 1996 р. комуністів підтримували південні аграрні регіони, а в Україні південно-східні індустріальні й урбанізовані, які за російським сценарієм мали б підтримувати ринкові реформи.

Стосовно українських міст Я. Грицак пише, що придушення шістдесятництва спричинило до того, що серед населення СРСР, особливо у великих індустріалізованих містах, домінувала культура конформізму. Це створило ефект «радянського народу»: населення, яке назагал було освічене, секуляризоване й урбанізоване, ставилося байдуже або навіть вороже до демократизації політичного життя.² Індустріальні регіони у свій час притягували робітників з усього СРСР, що зумовило значну маргіналізацію населення, яке втрачало свої мовно-культурні, етнічні риси і перетворювалося на «місцевих», «російськомовних» із відповідною гіпертрофією місцевого патріотизму за рахунок загальнодержавного.³ Це є однією з передумов низької політичної активності на сході України, особливо якщо вести мову про період до кінця 2013 р., тобто початку подій Революції Гідності. Наведені приклади розбіжності у причинах підтримки тих чи інших політичних сил є певними аргументами стосовно переваги в Україні ідеологічного характеру регіональних розбіжностей.

Розподіл «центр-периферія» розглядається також і С. Рокканом і М. Ліпсетом як один із основних клівіджів (*cleavage*), тобто розколів між елітами в міських районах, і тими, що мешкають у більш віддалених районах. Як правило це виражається в плані регіонального націоналізму, місництва або сепаратистських настроїв.⁴

Серед географічних структур менш значимими в порівнянні з розмежуванням «центр-периферія», але також суттєвими є розмежування типу «Північ-Південь» і «Захід-Схід», що зазвичай відображають соціокультурні розколи та дифузії соціальних інновацій. Російський дослідник А. Дейнека вказує, що у 1990-х рр. в периферійних з точки зору соціально-економічного розвитку регіонах Росії існував яскраво виражений полюс підтримки ліво-консервативних опозиційних сил. Належність до даної електоральної культури була характерна для консервативних південних регіонів Росії з високою часткою сільського населення, наприклад, для Краснодарського краю, де частка міщан лише трохи перевищує 53% населення. Також важливою характеристикою електоральної поведінки громадян периферійних та аграрних регіонів Росії є традиція голосувати спільно з позицією місцевої та регіональної влади.⁵ Соціальні інновації, такі як ринкові реформи у Росії більше підтримуються в містах аніж в селах, північних регіонах, аніж в південних. В цьому випадку йде розмежування за «віссю цінностей», який до 1999 р. був одним з основних розколів. Це виявлялось в «ефекті 55-ої паралелі», тобто починаючи з перших конкурентних виборів 1989 р. істотною була різниця між урбанізованими регіонами півночі і аграрними півдня, що виявлялось у підтримці «демократів» і комуністів відповідно.⁶

Українська дослідниця Н. Погоріла висуває гіпотезу щодо існування «горизонтального» (Захід-Схід) і «вертикального» (Північ-Південь) культурного поділу України. Аналізуючи політичну культуру як комбінацію політичних компетенцій, довіри до політиків і політичної

¹ Електоральні процеси України в регіональному вимірі: Буковина і Закарпаття: монографія / Під ред. А. Круглашова і М. Токаря; [Ред. колег.: М. Зан, М. Гуйтор, Ю. Остапець, Н. Ротар; Відп. за вип. М. Токар]; НДІ політичної регіоналістики (Ужгород), НДІ європейської інтеграції та регіональних досліджень (Чернівці). – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2014. – С. 120-121.

² Грицак Я. 26-й ПРОЦЕНТ, або Як подолати історію / Ярослав Грицак. – К.: Фонд Порошенка, 2014. – 136 с. – (Серія «Жити по-новому»). – С. 85-86.

³ Гудзь В. Етнорегіональні клівіджі у сучасній Україні: причини появи і шляхи подолання / В. Гудзь // Українознавчий альманах. – 2013. – Вип. 13. – С. 55. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ukralm_2013_13_10.pdf

⁴ Гудзь В. Етнорегіональні клівіджі у сучасній Україні: причини появи і шляхи подолання / В. Гудзь // Українознавчий альманах. – 2013. – Вип. 13. – С. 52-60. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ukralm_2013_13_10.pdf

⁵ Дейнека А.И. Социокультурные расколы электорального пространства России (на материалах Краснодарского края) / А.И. Дейнека. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/sotsiokulturnye-raskoly-elektoralnogo-prostranstva-rossii-na-materialah-krasnodarskogo-kraya>

⁶ Дейнека А.И. Категория «пространство» в исследованиях электоральных процессов: прикладной аспект / А.И. Дейнека. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/kategoriya-prostranstvo-v-issledovaniyah-elektoralnyh-protsessov-prikladnoy-aspekt>

активності, Н. Погоріла вказує на відсутність лінійного зв'язку відзначених елементів політичної культури за віссю «Захід-Схід». Більше того, на її думку, протистояння політичних культур типу «громадянська-відчужена» характерно скоріше для центру і півдня.¹

Жителі сходу України висловлюють сильні почуття регіональної приналежності ідентифікуючи себе з місцевим співтовариством безвідносно до «історичної ідентичності». Символічна бідність – результат історії даного регіону, насамперед Донбасу, як зони важкої промисловості зосередження життєдіяльності індустріальних магнатів і робітників – вихідців із сільських степових поселень.² Так, Г. Куромія відзначає, що Донбас і донині має риси Дикого поля – території, що здавна була прихистком для «незаконослухняних» людей. Звідси й характерні для регіону риси – волеубірність, жорсткість, войовничість. Жителі Донбасу виробили симбіоз міських і сільських традицій. Російська мова та авторитарно-кримінальний тип міської ментальності стали важливими чинниками адаптації в цьому регіоні.³

Що ж до теорії Е. Роджерса, то інновації суспільством приймаються поступово і певними частинами. Сукупність певних ознак конкретної особистості (конформізм/нонконформізм, готовність/неготовність до ризиків, націленість на досягнення успіху чи уникнення невдачі) дає змогу сегментувати аудиторію на певні групи за критерієм прийнятності нових ідей. Е. Роджерс розбив всіх впроваджувачів на п'ять категорій: 1) новатори (2,5%), ранні впроваджувачі (13,5%), рання більшість (34%), пізня більшість (34%) та забари (*laggards*) (16%).⁴ Тобто, оцінивши електоральну підтримку політичних партій та лідерів та виборам, враховуючи їх позиціонування у політико-ідеологічному спектрі, ми можемо зробити певні висновки стосовно структури суспільства того чи іншого регіону за критерієм готовності до змін.

Політична конкуренція проходить в двох вимірах. Ми будемо користуватись позначеннями «вісь інтересів» та «вісь цінностей». Перший політичний розкол пов'язаний з економічними параметрами. На цій лінії провідну роль відіграють погляди на те, якою має бути економічна система, а економічні інтереси виступають певним критерієм оцінки виборцями пропонованих альтернатив та дійсності. Можна прослідкувати взаємозв'язок між розколом «місто-село» і економічними показниками. Наприклад, в Росії підтримка патерналістських і комуністичних поглядів у виборців сільської місцевості більша, оскільки за період 1990-х років рівень їх оплати праці знизився у порівнянні з середньоросійським з 90% до 38%.⁵ На матеріалах Польщі Т. Зарицький фіксує те, що в умовах даного розмежування селяни виступають проти міщан, бідні – проти багатих, більш індустріальні та розвинені – проти відсталіх та сільських, краще освічена ліберальна частина населення – проти низько освічених, які виступають проти ринкової економіки.⁶ Більшість російських вчених притримується думки, що сільське населення характеризується етатизмом, патерналізмом і патріархальною політичною культурою в більшій мірі, ніж населення міст.⁷

Вісь цінностей похідна від осі інтересів. Але на неї впливає фактор, не пов'язаний безпосередньо з економікою, – традиціоналізм сільського населення. Мова йде про специфіку політичної культури і здатності населення до саморефлексії. Сільські жителі голосують, найчастіше, у відповідності з волею місцевих і регіональних еліт. Для них характерні риси традиціоналізму і етатизму, тобто проявляється якісно інший, ніж у жителів великих міст, набір стереотипів і переваг.

В. Ваньков, посилаючись на соціально-економічну статистику, стверджує, що «по мірі збільшення розміру населеного пункту (і підвищення його політико-адміністративного статусу) зростають освіченість населення (а відповідно – рівень соціальної саморефлексії), ступінь прилучення до сучасних ЗМІ та залученість в ринкову економіку, змінюється

¹ Погоріла Н.Б. Регіональні поділи в Україні: на прикладі політичної культури // Політична культура: теорія, проблеми, перспективи. – К., 2004. – С. 64-78.

² Стегний А. Регіональний фактор розвитку політичної культури населення України / А. Стегний // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2005. - № 3. – С. 110.

³ Михайлич О. Регіональний чинник електоральних орієнтацій в Україні / О. Михайлич // Соц. психологія. - 2007. - № 6. - С. 66-77.

⁴ Роджерс Е.М. Дифузія інновацій / Пер. з англ. Василя Старка. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – С. 313

⁵ Дейнека А.И. Категория «пространство» в исследованиях электоральных процессов: прикладной аспект / А.И. Дейнека. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/kategoriya-prostranstvo-v-issledovaniyah-elektoralnyh-protsessov-prikladnoy-aspekt>

⁶ Дейнека А.И. Категория «пространство» в исследованиях электоральных процессов: прикладной аспект / А.И. Дейнека. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/kategoriya-prostranstvo-v-issledovaniyah-elektoralnyh-protsessov-prikladnoy-aspekt>

⁷ Дейнека А.И. Уровень урбанизации как комплексный фактор электорального поведения / А.И. Дейнека. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://teoriapractica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2005/3/deineka.pdf

специфіка потреб і знижується щільність «соціальних мереж». Все це, в свою чергу, зумовлює велику свободу громадянина при прийнятті електорального рішення».¹

Наступним по значенню можна назвати вплив професійної структури, але вона залежить від конкретної структури партійної системи.

Сьогодні низька професійна мобільність, схильність до професійної та територіальної самоідентифікації особливо відчутні в вугільній промисловості, де більшість робітників ідентифікують себе зі своїм підприємством та місцевим населенням. Вони як і раніше залежать від шахтоуправлінь не тільки в плані роботи, а й різних форм соціального захисту. В таких соціально-економічних умовах провідним регіональним актором формування політичної культури населення Східного макрорегіону стає директорський корпус найбільш потужних промислових підприємств.²

Певний вплив на географію виборів і формування владної структури здійснює сукупність соціально-економічних факторів, що виокремлюються за допомогою показників рівня і якості життя населення, а також їх динаміки. В Росії і в ряді інших країн з гібридними чи авторитарними режимами в більшій мірі підтверджується гіпотеза про підвищену лояльність біднішого населення, що чутливе до державної політики патерналізму. Наприклад, підтримка правлячої партії «Единой России» серед бідніших прошарків суспільства виражена в значнішій мірі.³

Схожі тенденції у підтримці нижчим класом правлячої партії є електоральна підтримка «Партії Регіонів» в Україні у 2012 р. Але одночасно для підвищення лояльності виборців важливим є позитивна динаміка соціально-економічної ситуації в передвиборчі роки. Проте для індустріальної культури ситуація є дещо іншою і більше відповідає гіпотезі економічного раціоналізму: лояльність та опозиційність індустріальних напівпериферій залежить від благополуччя галузей і бюджетоформуючих підприємств.

Таким чином, ми проаналізували базові елементи соціальної структури суспільства, які впливають на електоральні вподобання та конструювання тієї чи іншої політичної влади. До основних характеристик соціуму, які є визначальними для формування політичної влади є етнологістичний та конфесійний склад населення, професійна структура, переважаючий тип ідентичності, місце проживання за віссю «центр-периферія». Всі ці елементи безпосередньо впливають на політичну культуру, яка є важливим елементом при дослідженні взаємовідносин інститутів політичної влади та суспільства.

Література

1. Ваньков В. А. Поселенческая структура в электоральном поведении (По материалам парламентских выборов в России) / В. Ваньков // Полис. Политические исследования. – 2003. – № 6. – С. 88-103.
2. Грицак Я. 26-й ПРОЦЕНТ, або Як подолати історію / Ярослав Грицак. – К.: Фонд Порошенка, 2014. – 136 с. – (Серія «Жити по-новому»).
3. Грицак Я., Глібовицький Є. Цінності України [Електронний ресурс] : [доповідь виголошена під час конференції TEDxKyiv (11.06.2011)] / Я. Грицак, Є. Глібовицький // YouTube. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=noIW9A8V7WE>
4. Гудзь В. Етнорегіональні клівіджі у сучасній Україні: причини появи і шляхи подолання / В. Гудзь // Українознавчий альманах. – 2013. – Вип. 13. – С. 52-60. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ukralm_2013_13_10.pdf
5. Гудзь В. Історіографія регіональних клівіджів в сучасній Україні / В. Гудзь. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SND_2013/Politologia/10_127833.doc.htm
6. Дейнека А.И. Электоральное пространство современной России как объект политического исследования / А.И. Дейнека // Вестник Адыгейского государственного университета. Сер.: Регионоведение: философия, история, социология, юриспруденция, политология, культурология. - 2011. – Вып. 2. – С. 278-282. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/elektoralnoe-prostranstvo-sovremennoy-rossii-kak-obekt-politicheskogo-issledovaniya>

¹ Ваньков В. А. Поселенческая структура в электоральном поведении (По материалам парламентских выборов в России) / В. Ваньков // Полис. Политические исследования. – 2003. – № 6. – С. 88-103.

² Стегний А. Региональный фактор развития политической культуры населения Украины / А. Стегний // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2005. - № 3. – С. 113.

³ Туровский Р. Ф. Влияние трансформации политического режима на географию голосований в России и других посткоммунистических странах // В кн.: XIII Международная научная конференция по проблемам развития экономики и общества. В 4 кн. Кн. 4. / Отв. ред.: Е. Г. Ясин. Кн. 4. М. : Издательский дом НИУ ВШЭ, 2012. С. 115-122.

7. Дейнека А.И. Категория «пространство» в исследованиях электоральных процессов: прикладной аспект / А.И. Дейнека. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/kategoriya-prostranstvo-v-issledovaniyah-elektoralnyh-protsessov-prikladnoy-aspekt>
8. Дейнека А.И. Социокультурные расколы электорального пространства России (на материалах Краснодарского края) / А.И. Дейнека. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/sotsiokulturnye-raskoly-elektoralnogo-prostranstva-rossii-na-materialah-krasnodarskogo-kraya>
9. Дейнека А.И. Уровень урбанизации как комплексный фактор электорального поведения / А.И. Дейнека. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2005/3/deineka.pdf
10. Електоральні процеси України в регіональному вимірі: Буковина і Закарпаття: монографія / Під ред. А. Круглашова і М. Токаря; [Ред. колег.: М. Зан, М. Гуйтор, Ю. Остапець, Н. Ротар; Відп. за вип. М. Токар]; НДІ політичної регіоналістики (Ужгород), НДІ європейської інтеграції та регіональних досліджень (Чернівці). – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2014. – 552 с.
11. Кваша О. Сучасні засади регіональної політики України в контексті регіональної політичної культури (концептуальний підхід) / О. Кваша // «Гілея: науковий вісник». – 2015. – вип. 92. - С. 324. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/gileya_2015_92_81.pdf
12. Михайлич О. Регіональний чинник електоральних орієнтацій в Україні / О. Михайлич // Соц. психологія. - 2007. - № 6. - С. 66-77.
13. Погоріла Н.Б. Регіональні поділи в Україні: на прикладі політичної культури // Політична культура: теорія, проблеми, перспективи. – К., 2004. – С. 64-78.
14. Роджерс Е.М. Дифузія інновацій / Пер. з англ. Василя Старка. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – С. 313.
15. Стегний А. Региональный фактор развития политической культуры населения Украины / А. Стегний // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2005. - № 3. – С. 110.
16. Татарин А. Вибірчі стратегії основних кандидатів під час президентської виборчої кампанії 2004 р. / А. Татарин // журнал «Віче». – №4. – 2010.
17. Троян В. Особливості та основні тенденції сучасного українського регіоналізму / В. Троян // Наукові записки. Серія «Культурологія». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. – Вип. 9. – С. 84-92.
18. Туровский Р. Ф. Влияние трансформации политического режима на географию голосований в России и других посткоммунистических странах // В кн.: XIII Международная научная конференция по проблемам развития экономики и общества. В 4 кн. Кн. 4. / Отв. ред.: Е. Г. Ясин. Кн. 4. М.: Издательский дом НИУ ВШЭ, 2012. С. 115-122.
19. Угрин Л. Вплив регіональних ідентичностей на політичний процес в Україні / Л. Угрин. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://westukr.itgo.com/ugryn_cpd_conf_0701.html
20. Хоменко С. Кто, де і за кого: географія парламентських виборів / С. Хоменко. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/10/141029_electoral_geography_sx